

1 İNSANBİLİME HOŞGELDİNİZ

Profesör James Howe'un Ders Notları

Kültürel ya da sosyalkültürel antropoloji dersine hoş geldiniz.

Haftada iki saat ders bir saat tartışma yapacağız.

Genel sınav, toplam 20 sayfa kadar altı yazılı ödev ve haftada bir saatlik tartışma koşulları, MIT İnsanbilimleri Dağılım sistemince saptanmıştır.

İlk dersimizde antropolojik bilgi alanını kısaca tanıtmaya çalışacağım.

Ciddi ve kapsamlı bir tanıma için ders kitaplarına baş vurmalsınız.

Antropoloji insan-bilim demektir.

Günümüzde insan türünün yalnız erkeklerden oluştuğu varsayımı kabul görmediği için, insanlığın bilimi de diyebiliriz. (İngilizce insan *man* "erkek" anlamına da gelir –Çnd)

Oldukça yürek isteyen. iddialı bir isim; sanki sosyoloji, ekonomi vd insanla ilgili bilimler değilmiş gibi .

Antropoloji öteki insan bilimleri arasında en kapsamlı olanıdır.

İnsanöncesi ilk atalarımızdan günümüze milyonlarca yıllık bir zaman dilimini; küçük avcı- toplayıcı klanlardan modern ülkelere bütün toplumları inceler.

Yakın zamanlara kadar, "vahşi ya da ilkel" denen toplumları inceleyen antropolojinin modern toplumlarla ilgilenmediği kabul edilse bile, bu durum günümüzde değişmektedir. Bugün antik toplumları, tarih-öncesi insanları, insansı insanları ve çağdaş "ilkelleri" de inceliyoruz.

Antropoloji, bilimsel bir disiplin olarak 19. yy'da doğmuş ve gelişmiştir. Sömürgeciliğin, emperyalizmin ve yayılan Batı [endüstri] kültürünün bir çocuğu olmuştur ki "biz" ler "onları" [ötekileri] antropoloji ile inceledik.

Akademik disiplinlerin çoğu Tanrı tarafından kurulmuş, bilimsel sınırlarının ve ilgi alanlarının yine Tanrı ya da saf akıl tarafından tasarlanmış gibi davranır. Oysa bunların çoğu tarihi tesadüflerin ve kazaların ürünüdür. Antropoloji de onlardan pek farklı değildir.

İşimizin bir birliği-bütünlüğü olduğu kadar sorunları da vardır. İlk öncülerin en az iki hatta dört alanda çalışması beklenirdi. Bugün artık bunu kimse yapmıyor. Geleneksel olarak dört ilgi alanından söz edilir. Bu alanlar fizik veya biyolojik antropoloji, arkeoloji, antropolojik lengüistik (dilbilim) ve kültürel antropolojidir.

Günlük diliimizde antropoloji dendiğinde bazen bu dört alan anlaşılır, bazen de sadece kültürel antropoloji.

Bu derste, biraz fizik fakat daha çok kültürel antropoloji göreceksiniz ki bir kurs için yeter de artar bile. M.I.T.'de, ülkemizin çoğu kurumlarında olduğu gibi, arkeoloji ve fizik antropoloji başka bir bölümde verilmektedir

Bütünü üzerinde bir fikriniz olması için bu derste incelemeyeceğimiz öteki üç alandan kabaca ve kısaca söz edeceğim.

Arkeoloji, maddi kalıntılar (bulgular) aracılığı ile geçmişin incelenmesidir. Burada bir sorun var, kimi arkeologlar kendilerini antropolog saymazlar. Antropolojik olmayan arkeologlar Klasik Etütler ya da Sanat tarihi, Ortadoğu ya da Sinoloji gibi bölgesel araştırma

bölümlerinde çalışırlar. Antropolojik arkeologlar, haklı olmasalar da, klasik ankeologları "doktoralı kap kacak avcılar" (Tr. "mezar kazıcılar" -Çn.) olarak küçümserler.

Dünyanın en ünlü arkoeologu sayılan (!?-Çn.) Indiana Jones, kap kacak avcısından, bir mezar veya mabet kazıcısından başka biri değildi.

18 ve 19 yy'ların erken dönemlerinde arkeologların büyük çoğunluğu için bu tanımlama geçerliydi. Fakak bilimdalı 19 yy'da geliştikçe, kazılardan çıkarılan eşyaların o kadar da önemli olmadığı anlaşıldı.

Yağmacılardan farklı olarak, Thomas Jefferson gibi bazı centilmenler (aydınlara) kendi topraklarındaki eski eserleri kazmaya başladılar.

Ciddi kazılar yapıldıkça, bulunan eşyaların önemi, özellikle, bulguların zaman ve mekandaki doğru yorumların önemi anlaşıldı.

Böylece bulunan eşyanın kendisi kadar, gömünün (mezarın) ne kadar yakınında bulunduğu önem kazandı. Buluntunun mezar yerinden ne kadan uzakta üretildiği, yöresel bölgesel ticaret konusunda, kentin farklı mahallelerindeki el sanatları ya da öteki eşyalarla birlikte bulunduğu konut sahibinin sosyal durumu hakkında bilgi veriyordu.

Yani buluntunun kendisinden çok bulguların (kültürel) bağlamı önem kazanmaya başladı.

Gerçekten de, antropolojik arkeologlar kap kacak yanında *dışkı* ile de ilgilendiler. Atıklar bilgi yüklüdür. Dışkılar, beslenme ve hastalık konusunda veri kaynağıdır.

19. yy'da amatörler profesyonelleştikçe, arkedolojik kazılarda düşey katmanlar dikkatlerini çekti. Daha yeniler daha eskilerin daima üzerinde bulunuyordu. Bu olguya *stratigrafya* ya da *tabakalaşma* adı verildi.

En ünlü örneği, Alman Schlieman'ın 1870 ve 1880'lerde Antik Troya (Truva) olduğu sanılan ören yerinde yaptığı kazıdır. Burada, bir çok tabakadan oluşan büyük bir hüyük kazdı. Gerçi "Homer çağının Troyası" tanısı yanlış çıktı ama kazı tekniği (bilimi) açısından bu çok önemli bir deneyimdi.

Arkeologlar, kazılardan çıkarılan eşyaların yatay ve düşey bütün kaydını tutmaya başladılar. Dama tahtası benzeri kareler üzerinde, fotolar, çizimler vb. İlk kez gün ışığına çıkan hemen her şeyi incelediler. Bugün ekranlarda izlediğimiz adli tıp tekniklerinin çoğu arkeolojiden ödünç alınmıştır.

Araştırmacının belini büken öyle yorucu /yıpratıcı bir emektir ki, bir yaz boyu denedikten sonra ben meslek değiştirdim.

Bir kazı yerinde en derin tabakadan en tepeye kadar bulunan eşyanın sıralama bilgisi, başka kazıların sonuçlarıyla birleştirilerek bulguların kronolojisi (zaman bilgisi)'ne ulaşılır. Belli tiplerdeki kap kaçak belli bir zaman aralığında ötekilerden ayrı bulunur. Böylece, A tipi bir kap kazağın, belli bir zamana dilimine ait olduğu kabul edilir.

Zamanla arkeologlar, arkeolojik araştırmalarda bulunan her türlü kap kaçak, taş aletler vb eşyalar konusunda uzman kişiler oldular. Bu açıdan arkeoloji, kayıtları tutulmuş ve korunmuş (belgelenmiş) eşyanın zaman ve mekandaki dağılımının en anlamlı bilgisidir, denebilir.

Bu yaklaşımla bulunan eşyanın kronolojisi (yaşı) kesin değil, görelidir; ancak, A türü bir buluntunun B'den daha erken mi yoksa geç mi olduğunu söyler.

Arkeolojik bulguların tarihlenmesinde ilk büyük adım 20. yüzyılın ilk yarısında ağaçların yaş halkalarıyla atıldı. 1930'lerde Güney Batı Amerika (BD)'da ağaçların yıldan yıla değişen yaş halkaları okundu. Kazıdan çıkan ahşap eşyanın yaşı, ağaçların yaş halkalarıyla, hesaplandı; ne var ki ahşap zamana dayanıklı değildir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra eşyanın dokusundaki değişimler incelenerek kaba (tahmini) tarihlenmeler yapıldı.

Geliştirilen teknik karbon-14'ün yarı-ömrüne bağlı çözülme oranı idi. Eşyanın yaşı, tam yıl olarak değilse bile, yüz ya da on yıllık bir doğrulukla belirleniyor; ancak bu teknik de bir kaç bin yıldan öncesine uygulanamıyordu. *Thermoluminescence* [ısı pırıltısı ? -Çn] adı verilen bir teknikle daha uzun zamanlar ölçüldü. Bugün tarihlenmelerde potasyum, argon ve uranium dizileri, fission, *obsidien* hidrasyon ve arkeomagnetik teknikler kullanılıyor, .

Zamanla her şey değişiyor.

TV'deki adli tıp uzmanları gibi, arkeologlar da, her maddi bulgudaki her türlü gizli (örtülü) bilgiyi okumayı öğrendiler. Yapısı-dokusu nedir? Neden yapılmıştır? Kural olarak elde bir kalıntı örneği varsa onu çözüp konuşturmak gerekir.

Olga Linares'in batı Panama'daki ünlü gömü alanında yaptığı araştırma arkeolojik yordamaya (*inference*) örnektir. Büyük bir tapınak değil ama altın'dan yapılmış ve üzerinde bir şeylerin simgesi olduğu sanılan hayvan resimleriyle bezenmiş çok renkli kaplar. Ne var ki bu kapları üreten ve kullanan halkın kim olduğunu ve inançlarını bilmiyoruz.

Araştırmacı hanım durumu/konumu şöyle değerlendirdi. Kaplar toplu mezarlarda bulunduğu göre bir tür "*ölü sunumu*" olmalıydı;

yalnız bir yüzü bezemeli olan kaplar, toplu mezara muhtemelen yukardan bakıldığını düşündürüyordu.

Sonra, "hangi hayvanlar?" sorusunu sordu. Tek bir hayvan değil de bütün takım dikkate alındığında bir anlamı var mıydı? İncelendi. Evcil değil vahşi, yumuşak değil sert. av değil, tehlikeli kuyrukları olan donanımlı hayvanlar. En küçükleri bile silahlı ve iğneli *keneler*...

Hepsi dikkate alındığında bu hayvanlar orada kadınları değil gömülü erkekleri simgeliyordu.

Yordama şöyle yapılmıştı: mezardaki bulunan kaplar savaşta ölmüş askerlere sunulmuştu. Topluluk çok katmanlı değildi, rakiplerin çatıştığı, savaşan beyliklerden oluşuyordu vb, vd.

Kabaca bu örnek, arkeologların nasıl akıl yürüttüğü konusunda size bir fikir verebilir.

Bilim ve mühendislikten daha çok yararlanan arkeologlar da vardır. Çiçek polenlerinin incelenmesi doğal çevre koşullarını açıklayabilir. Söz gelişi tarımın ne zaman ortaya çıktığını gösterir. Yukardaki Panama örneğinde bulunan polenlerin incelenmesiyle, tarımsal üretime sanıldığından çok daha önce geçildiği anlaşılmıştır.

Teknolojik incelemeler buluntuların yapısını ve üretimini açıklar. MIT arkeologları, özellikle, çalışma alanının genişletilmesi konusunda ünlüdür. Eğer varsa yazılı bulgular yanında maddi eşyalar da incelenir. Çoğu zaman kazıda bulunan yazılar ancak yıllar sonra okunmuştur. Maya toplumu konusundak geleneksel görüşlerimiz, yazılarının 20. yüzyıl sonlarına doğru okunmasından sonra değişikliğe uğramıştır

Kazıda yazı varsa, arkeologlar bize bilmediğimiz ama yazanların önemli bulduğu bazı ayrıntıları söyleyebilir. Söz gelişi, Plymouth'a yerleşen ilk göçmenlerin çöplerini pencereden döktüklerini öğreniriz

Aynı yoldan , Amerika'nın erken dönemlerinde su değirmenlerinin dağılışı konusunda yazıya dökülmemiş pek çok ayrıntılar. Bugün Tucson'daki ünlü çöp araştırması gibi.

Fizik Antropoloji

Fizik veya biyolojik antropoloji, insanın biyolojik doğası (yapısı) ile ilgilenen karmaşık bir alandır. Belki de en iyi bilinen beşeri paleontolijidir Tüm antropoloji ailesi toplamından daha fazla ilgi çeken küçük (sınırlı) bir dal.

İlerdeki bir dersimizde bu konuya daha genişçe yer vereceğiz.

Kalıntıları kazdıkları için arkeolojiyle fizik antropoloji çalışmaları girişiktir. Arkeolojide olduğu gibi, fizim antropolojide de en küçük fizik kalıntılardan en çok bilgi edinilmesi önem kazanmaktadır. Çoğu kazılarda ancak çene kemiğinin bir parçası ya da tek bir diş bulunur.

Günümüzde, türümüzün biyolojik antropolojisi genetik bilimine ve yaşayan primatların DNA karşılaştırmalarına dayanmaktadır.

Fizik antropolojinin büyükçe bir anadalı "ırk" sorununu, yani modern toplumların biyolojik farkları konusunu inceler.

Diğer bir dersimizde göreceğiniz gibi biyolojik farklılıkların incelenmesinde ırk kavramının yeri yoktur. İncelenen ırklar kuramcıdan kuramcıya büyük değişiklik [*yorum farkları*-Çn.] gösterir. Irkları birbirinden ayıran sınırları belirlemek zordur. Çok önem verilen ten renginin önemsiz olduğu artık anlaşılmıştır. Kullanılan ölçülerin son derece öznel ve yanıltıcı olduğu görülmüştür. Irkların bilimsel incelemesi, sadece önyargıları ve ırkçıları desteklemiştir.

Biyolojik farklılıklar günümüzde hâlâ inceleniyor ama ırk kavramıyla değil. Antropolojinin ırkçılığı bugün artık terkedilmiş bir yanılgıdır. Arkeoloji de milliyetçi olmakla eleştirilmişse de, bilimsel görünen ırkçılık kadar günah sayılmaz. Fizik antropologlar ekseriya

anatomi bilgilerini de kullandılar. Boston Maine Demiryolu hattının vagon koltuklarını tasarlayan Harvardlı antropoloji öğrencilerinin atelyesine şirket bir mobilya takımı bağışlamıştır. Harvard'daki başka bir uygulamada birinci sınıf öğrencilerinin çıplak fotoları incelenerek üç beden tipi saptanmıştır.

Şimdi biraz da öteki disiplinlerde tıp uzmanları ve bilim insanları tarafından yapılması muhtemel araştırmalardan söz edelim.

Çok yakın zamanlarda *forensic* (adli) antropolojide yeni gelişmeler oldu. Suç ve suçluları bulmak için ceset üzerinde yapılan araştırmalar, cinayetler, katliamlar ve terrörizm gibi. Bölümümüze toplu bomba saldırılarında bulunan beden parçaları ve kemikler konusunda bir seminer bildirisi gönderildi. Yaşadığımız çağın dehşet verici bir gerçeği.

İskelet kalıntılarının incelenmesi aydınlatıcı olabilir. Geçmiş kuşakların, günümüzün kirlenmiş çevre sakinlerinden daha sağlıklı olması; buna karşılık eski toplumlara özgü *endemic* (hiç sönmeyen, kökü kazınamayan-Çn.) bazı salgın hastalıkların bulunmuş olması gibi.

Antropolojinin üçüncü büyük dalı antropolojik dilbilimdir. Geçmişte antropologlardan inceledikleri toplumların dilini yazıya *almaları* beklenirdi. Yüzyıl boyunca bu iş antropolog olmayan dilcilere kaldı. Dilbilimi bölümleri arasında MIT dilbilimi önemli bir merkez sayılıyor. Antropolojik dilbilimciler, dilin toplumda nasıl kullanıldığını inceler. Dil yapılarının incelenmesi günümüzde antropolojinin ilgi alanı dışında kalmıştır.

Son olarak bu dersin ana konusu olan *kültürel antropoloji*.

Erken dönemlerde, bizden dünyanın çok uzak bir köşesindeki "ilkel" ya da "vahşi" toplulukları (kabileleri) incelememiz beklenirdi. Bugün artık "ilkel ve vahşi" gibi önyargılar kullanılmıyor. Kültür antropologları sosyologlara bırakılan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki hemen her toplumu incelemeye başladılar.

Geçmişte ilkelerin, insan evrim sürecinin (çizgisinin) dışında kalmış "yaşayan fosiller" olduğu; yaşayan atalarımızı inceleyerek kendi geçmişimizi öğrenebileceğimiz var sayılırdı.

Bu. hâlâ yaygın bir varsayımdır. Gazeteciler, şu veya bu toplumun 17., 14. ya da 5.yy'da kalmış (durmuş) olduğundan söz ederler. İnsanlık tarihinin böyle basit sınıflamalara ayrılabilmesine inanmadığımız gibi; bazı basit toplumlara yapıştırılan "yaşayan fosiller" etiketinin de doğru olmadığını savunuyoruz. Küçük ve basit toplumların tarihi en az bizimki kadar uzundur. Örnek olarak Kalahari çölünde yaşayan Buşmen'leri anlatan "*Tarımlar Çıldırılmış Olmalı*" filmi gösterilebilir. Dış dünya ile hiçbir ilişkisi olmadığı söylenen ve 19.yy'da beyaz tenli Güney Afrikalılar tarafından avlanan bu toplum, belki 1000 yıldan beri hayvancı ve tarımcı toplumlarla yanyana yaşamış ve hayatta kalmıştır.

Buna paralel olarak, Avrupalı beyaz koloniciler, Kuzey Amerika'nın Kızılderili "Hintlileri"ni (*Indians*) basit klanlar ve kabileler olarak görmüştü. Gerçekte çoğunun karmaşık örgütleri vardı ve 1629'larda o düzeyde olmayanlar da, bir kaç yüzyıl önce daha karmaşık [gelişmiş] idi.

Bu tür önyargılara katılmayan antropologlar, Batılı olmayan küçük-basit toplumlar üzerinde çalışıp uzmanlaştılar.

Disiplinimiz bu konuda neler yapmalı? Geçmişin değer yargıları değişti. Önce, devlet kurmuş ya da karmaşık devlet örgütlerinin parçası olmuş köylü-tarımcıları incelemeye başladık. Ardından, sanayileşen toplumlardaki azınlıklarla ilgilendik. Çünkü onlar da "ilkeller" gibi küçük, izole topluluklar olarak yaşıyordu. Son olarak, 20. yy'da-insanla ilgili- hemen her şeyi ilgi ve araştırma alanımıza kattık.

Programımızda yer alan Hugh Gusterson nükleer silah bilimcilerini inceliyor. Grubumuzdaki Susan Slyomovics'in yakında yayımlanacak kitabının konusu Fas'taki insan hakları sorunudur. Stephan Helmreich marine biyolojisiyle ilgileniyor Programamızda daha önce görev alan iki üyemiz nükleer akselatörleri ve Çin sanayiini incelemişlerdi.

Böylece gerçekten küresel bir disiplin olduk. Artık, hemen herşeyi inceleyebiliriz.

Yöntem ve tekniklerimizin hâlâ özgün bir yanı bulunuyor: İnsanları küçük gruplar olarak inceliyor ve buna "katılımcı gözlem" diyoruz. Şimdiler de kimi sosyologlar da bu yöntemi kullanıyor.

Bu derste neler kazanmanızı (öğrenmenizi) istiyoruz? Çok fazla bilgi hatta öğrendiğimiz antropolojik gerçeklerin çoğu değil; belki bazıları, ama çoğu değil. Bu giriş dersini alanların binde birinden fazlasının antropolog olmak isteyeceğini sanmıyoruz.

Fakat hayata antropologlar gibi bakmanızı; yani, kültürlerin ve grupların nasıl yaşadığı üzerinde ciddi ve sistematik olarak düşünmenizi ve insanca davranışların kültürel bağlamını göreceğinizi umuyoruz. Belli bir yön ve yöntemle düşünmek sezgiyle kazanılır. Bunu sınıfta yaparak, deneyerek öğrenebilirsiniz, okumalarınızda ki örnekler size yardımcı olacaktır.